

Innoveren in het bos

— Marjel Neeffes en Marleen van den Ham

Nieuw, nieuw, nieuw! Innovatie is jong, snel, hip, en zorgt dat je je concurrenten voorblijft. Tenminste, dat gevoel krijg je wel eens als er over innovatie wordt gesproken. Natuur-, bos- en landschapsbeheer moet daar dus maar vooral ver van blijven, zou je kunnen denken. Uit de aard van het werk moet je immers op de lange termijn denken. Toch blijkt ook deze als redelijk behoudend bekendstaande sector open te staan voor innovatie.

Toen het kabinet het Innovatieplatform oprichtte, vroeg Rob Busink, senior-beleidsmedewerker bij het team beheer natuur en landschap van LNV, zich af of er ook kansen waren voor innovatie in bos- en natuurbeheer. Het leek hem op zijn minst goed om eens te laten inven-

tariseren wat er in de sector aan innovatie heeft plaatsgevonden de afgelopen jaren, hoe die tot stand kwam, en of er behoefte is aan meer. Alterra-onderzoekers Anne Oosterbaan en Joop Spijker begonnen met het uitspitten van de literatuur, organiseerden vervolgens een serie gesprekken met vertegenwoordigers uit de sector en hielden tot slot nog een discussiebijeenkomst over het onderwerp. Daaruit bleek dat de sector eigenlijk best al innovatief is. En dat men daar ook zeker mee door wil gaan.

“Honderd jaar geleden bestond bos- en natuurbeheer uit het beheer van woeste gronden en productiebos. Alle bomen werden nog met de bijl gekapt, elke bouseigneur beheerde zijn eigen bos op zijn eigen houtje naar zijn eigen inzicht, en oogsten bestond uit vellingen van 2 tot 3 hectares die volledig kaalgekapt werden”, zo vertelt Anne Oosterbaan. “Dus in dat opzicht is er al ontzettend veel veranderd. En als we weer honderd jaar verder zijn, ziet het er vast weer heel anders uit.” Oosterbaan is er dan

ook van overtuigd dat de sector moet blijven vernieuwen. Zijn collega Joop Spijker vult aan: “Ik denk dat er innovatieve manieren nodig zijn om natuur, bos en landschap te behouden. Er is zo veel druk op de groene ruimte, als we niets doen, zijn we die op een gegeven moment gewoon kwijt. We moeten goede manieren vinden om de meerwaarde van bos en natuur voor de maatschappij zichtbaar te maken.”

Bijl, motorzaag, houtoogstmachine
Innovaties zijn er in verschillende gradaties. Er zijn de kleinere, technische innovaties die het werk gemakkelijker of efficiënter maken. Zo is er in de bosbouw een duidelijke vernieuwing, van bijl, via de motorzaag naar het recente gebruik van houtoogstmachines. Spijker: “We hebben lang gedacht dat zo’n enorme machine in onze kleine bossen niet rendabel zou zijn, maar dat blijkt mee te vallen. Bovendien was de bosbouw zo’n beetje de onveiligste sector van Nederland, en is met de houtoogstmachine de kwaliteit van de arbeid enorm gestegen.”

◀ Zorgbosbouw in Epe ▶

Over innovatie hoeft je Rob Fernandes, terreinbeheerder bij landgoed Welna, niets te vertellen. Hij zit vol plannen en ideeën, en verschillende daarvan lopen al, en met succes. Zo begon op Welna, in navolging van de zorglandbouw, zo'n vijf jaar geleden het eerste Nederlandse zorgbosbouwproject. "Hier op het landgoed hebben achttien mensen met een verstandelijke beperking van zorginstelling 's-Heerenloo Midden-Nederland hun dagbesteding. Een groep werkt buiten, en helpt met harken, snoeien, onderhoud en de productie van brandhout. Na een cursus hebben twee cliënten een diploma tot gekwalificeerd motorzager gehaald, dus ze verzorgen het hele proces van boom tot netje openhaardhout. Een binnenploeg maakt bijvoorbeeld vogelvoederhuisjes, kandelaars en naambordjes voor de verkoop in onze eigen Veluwestore."

Voor de huisvesting van de achttien cliënten moest Welna een onderkomen plaatsen, met kantine en sanitair. En wat was nu mooier dan een gebouw van eigen hout? En zo staat er nu een prachtige massief houten werkschuur van 26 bij 8 meter, geheel opgetrokken in FSC-gekeurd Welna-hout via de houtstapelbouwmethode. Vervolgens werd de Welna Bouwhout BV opgericht, die na dit eerste succes inmiddels nog vier vergelijkbare gebouwen heeft geproduceerd elders op de Veluwe. Hiervoor is een computergestuurde logfreesmachine aangeschaft die de eigen boomstammen tot pasklare balken verwerkt.

En de volgende werkschuur zit er alweer aan te komen, want wegens grote belangstelling wil de zorginstelling graag zo snel mogelijk een tweede groep beginnen. Die kunnen wellicht aan de slag met het volgende idee van Fernandes: Welna-picknicktafels en ander tuinmeubilair.

Landgoed Welna

Een ander type innovatie, de systeeminnovatie, grijpt dieper in op een sector. Ook daarvan vonden Oosterbaan en Spijker voorbeelden in bos- en natuurbeheer. "Denk maar aan het hele systeem van geïntegreerd bosbeheer, waarbij we meer de natuurlijke processen volgen", zegt Spijker. "Dat was een enorme trendbreuk met het puur productiegerichte beheer van daarvoor." Ook het natuurdoeltypenbeheer volgens Programma Beheer kun je gerust een systeeminnovatie noemen, vindt Oosterbaan: "Voorheen kreeg je subsidie per hectare, ongeacht het type natuur dat je beheerde." Een derde ingrijpende innovatie is de organisatie van de versnipperde bosbezitters in de Bosgroepen en uiteindelijk de Unie van Bosgroepen. Hoewel deze ontwikkeling vele decennia achterliep op de organisatie binnen bijvoorbeeld de landbouw, was het binnen de sector zeker vernieuwend. Tussen de technische innovaties en de systeeminnovaties liggen nog vernieuwingen die de sector vooral breder maken, zoals natuurontwikkeling en agrarisch natuurbeheer.

Zwartkijkers en twijfelaars moet je bij innovatieplannen vermijden, zo is de ervaring. Oosterbaan: "We hebben bij de afsluitende discussiebijeenkomst iemand laten komen die nauw betrokken is bij innovatie in de glastuinbouw. Die zijn in relatief korte tijd van een sector met een slecht imago als energiever-slinder gekomen tot een kas die zelfs energie

produceert! Zijn tip was om een duidelijke visie te formuleren met een club enthousiastelingen, en vooral de mensen die moeilijk doen maar even niet mee te nemen."

Natuur-gezondheid

Hoe het nu verder moet met de innovatie, daar spreken de onderzoekers zich liever niet over uit. "We zijn tot de conclusie gekomen dat innovatie vooral uit de sector zelf moet komen, wil het kans van slagen hebben", legt Oosterbaan uit. "Daar willen wij dus niet tussen gaan zitten. Dat neemt niet weg dat we ze adviseren om vooral ook contacten te leggen met mensen erbuiten. De landbouwsector bijvoorbeeld, de horeca, maar ook een club als het Bouwfonds. Beheerders hebben niet altijd een duidelijk idee van wat de samenleving wil." Ook staan er in het rapport een aantal kansen voor innovatiethema's. Met sommige daarvan zijn ondernemende voorlopers al aan de slag. "De waarde van natuur voor de gezondheid is bijvoorbeeld zo'n thema. In Arnhem zit een ondernemer die mensen met een burn-out mee de natuur in neemt. Of op het landgoed Welna in Epe, daar werken mensen met een verstandelijke beperking mee in het bosbeheer."

Ook opdrachtgever Busink kan nog wel wat knelpunten bedenken waar innovatieve ideeën misschien een oplossing voor kunnen betekenen. "In deze sector is de financiering van het

Bron: BB Logistics & Infrastructure

beheer grotendeels afhankelijk van subsidies, en daarmee van de politieke bewegingen in het land. Dat zou beter kunnen. Waterbeheer wordt bijvoorbeeld ook via de waterschapsbelasting betaald, dat kan voor natuur ook een optie zijn.” Ook ziet Busink nog verbeteringen in verdere samenwerking tussen de terreinbeherende organisaties. “Het maakt een bezoeker niet uit of hij nou in een gebied van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten of een Landschap loopt.” Maar Busink is het wel met de onderzoekers eens dat je dit soort dingen niet van bovenaf kunt opleggen. “We kunnen het hoogstens met subsidie tijdelijk stimuleren.”

Wat nu?

Op dit moment is het ministerie met de bos-, natuur- en houtsector in gesprek over de nationale uitwerking van het Europese Actieplan voor de Bossen. Innovatie zal, als belangrijk thema, in deze discussies zeker aan de orde komen. In 2007 zullen in opdracht van LNV meerdere innovatie-gerelateerde onderzoeksvragen worden beantwoord, onder meer ‘regionalisatie van het terreinbeheer’ en ‘schaalniveau geïntegreerd bosbeheer’. Via vakbladen en reguliere contacten zullen de vertegenwoordigers van de sector over de onderzoeksresultaten worden geïnformeerd. ♦

Marjel Neeffes en Marleen van den Ham

Rupsharvester

Ook al is de houtoogstmachine inmiddels redelijk ingeburgerd, ook hier gaat de innovatie voort. Eind november was er tijdens twee demodagen voor het eerst in Nederland een houtoogstmachine op rupsen te zien, gepresenteerd door Van Osch Bouwmachine Service en Frieswijk Bosexploitatie. Arend Frieswijk van laatstgenoemd bedrijf verbaast zich er eigenlijk over dat er in ons land niet eerder een machine op rupsbanden is gebruikt. “Misschien denken mensen dat een rups harvester te log is voor onze bossen. Maar deze is vrij smal, 2 meter 55, en door het contragewicht direct achter de bestuurder enorm wendbaar. En met zijn rupsen is hij veel gunstiger voor de bodem.” Het nadeel van de rups harvester is dat hij zo langzaam rijdt dat hij voor langere afstanden op een dieplader zal moeten. Maar daartegenover staan voordelen als grote stabiliteit, milieuvriendelijkheid en robuustheid van de machine. De zeventig bezoekers aan de demodagen waren in het algemeen enthousiast, vertelt Frieswijk.

Bevorderende en belemmerende factoren

In 2005 heeft ook het European Forest Institute (EFI) een onderzoek gedaan naar innovatie en welke factoren daarvoor bevorderend en belemmerend zijn in de bosbouw in Centraal Europa. Volgens de onderzoekers wijkt de situatie daar niet sterk af van de meeste andere Europese landen. Het EFI constateert dat met name de vele kleine bouseigenaren weinig innovatief zijn, vooral omdat het bos voor hen een nevenactiviteit is. Grotere bosbedrijven (met meer dan 500 hectare) zijn dynamischer in het implementeren van innovaties. Toch zijn ook daar nog drempels, bijvoorbeeld omdat een bedrijf inno-

vaties niet kan financieren of niet weet hoe verbeteringen in de praktijk kunnen worden toegepast. Dat komt onder meer door gebrek aan (markt)kennis en ervaring bij het personeel. Daarnaast vinden ondernemers het een risico om als enige in de markt te innoveren.

Desondanks zijn bouseigenaren meer geneigd tot innovatie dan beleidsmakers wel eens denken. Voor de groep bouseigenaren die wel aan innovatie hebben gedaan, is gebleken dat de beschikbaarheid van kennis een van de belangrijkste motiverende factoren is om te kunnen innoveren, meer nog dan financiële ondersteuning. Ook het contact met anderen binnen en buiten de sector bleek voor deze groep van groot belang. De bossector kan immers leren van andere, innovatievere sectoren. Zo zijn er bijvoorbeeld volop kansen om aan te sluiten bij innovaties in sectoren als toerisme en bio-energie. Ook doet het EFI een aanbeveling aan de bossector om meer gebruik te maken van algemene innovatiesubsidies, die vaak benut kunnen worden voor bosinnovaties, maar die binnen de sector nauwelijks bekend zijn.

Het is dan ook opmerkelijk dat beleidsmakers bij belemmeringen voor innovatie meestal niet denken aan financiering en know-how, maar meer aan administratieve en wettelijke obstakels. Het gevolg is dat als er al innovatiebeleid gevormd wordt, dit wordt toegespitst op de verkeerde factoren (‘er wordt aan de verkeerde knoppen gedraaid’). Innovatieprogramma’s zouden zich vooral moeten richten op de startfase van projecten en op risicovolle projecten.

Rapport:

Innovation and Entrepreneurship in Forestry in Central Europe, European Forest Institute, Brill, Leiden, Boston, 2005. ISBN 9004145893
